

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ühiskonnateaduste instituut

Anna Lindpere
Lahutatud naise representatsioon aastatel 1983, 1997 ja 2012 ajakirjas Eesti Naine
Bakalaureusetöö

Juhendajad: MA Kadri Rootalu
PhD Peeter Vihalemm

Tartu 2014

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Anna Lindpere 01.06.2014

ABSTRACT

Divorced women representation in 1983, 1997 and 2012 in magazine Eesti Naine

The aim of this Bachelor's thesis is to analyse the change of divorced women representation through out three decades. As representation depends on society attitude towards certain group and divorce rate in Estonia is high, this subject is important to analyse.

I analysed 34 article in 1983, 1997 and 2012 in Estonian women magazine Eesti Naine. Articles were choosed by how divorced was mentioned and dissert. My main goal was to see how representation of divorced women was changed and how it was connected with the analysed age.

Based on alayse it can be said that there were three diferent discourses that occured – hapless housewife, sufferer and heroine discourse. As it emerges hapless housewife discourse was most commen to 1983. Main reason for that is probably Estonia being part of Soviet Union, which means that women had to be able to be a good mother, respected worker, good member of a society and perfect wife. If she could not, society repelled her. Sufferer discours was represented in all years analysed. Most commen for sufferer discourse was having lost self-assurance and feeling depressed. Heroine discourse occured only in last two decades. It is most likely that before 90's women did not have a self-confidence to tell their stories as a success ones. Stories what were part of the heroine discourse was usually stories to assure others that divorce is not the end of the world but it is a new beginning.

In addition, although media tryes to show divorced women as a winners whos life is changeing for better after divorsed, it was clear that women themselves did not feel this happy. Media is representing certain stereotype of divorced women where others are expected to fit but they often did not.

Keywords: divorce, media representation, women

Sisukord

ABSTRACT	3
Sissejuhatus	5
1. Kirjanduse ülevaade	7
1.1.1 Representatsiooni mõiste	7
1.1.2 Representatsioon ja meedia.....	8
1.1.3 Naiste representatsioon meedias	9
1.1.4 Naisteajakirjade roll naiste representatsioonis.....	10
1.2 Perekond	11
1.2.1 Lahutus perekonnasotsioloogia kontekstis	12
1.2.2 Lahutused Eestis	14
1.3 Uurimisprobleemi püstitus, uurimuse eesmärk ja uurimusküsimus	16
2. Metoodika	17
2.1 Kriitiline diskursusanalüüs.....	17
2.2 Analüüsi põhimõtted	19
2.3 Valim.....	19
2.4 Analüüsi käik	20
3. Diskursusanalüüsi tulemused	22
3.1 Ebaõnnestunud perenaise diskursus.....	22
3.2 Kannataja diskursus	26
3.3 Kangelanna diskursus	28
3.4 Aastate 1983, 1997 ja 2013 võrdlus.....	30
3.5 Erinevad kõneisikud diskursustes	31
4. Arutelu	34
Kokkuvõte	38
Kasutatud kirjandus	39
Lisad	42

Sissejuhatus

Ajakirjandusel on suur jõud. See võib meid panna ühele grupile kaasa tundma või seda gruppi hukka mõistma. Samas kajastab ajakirjandus sündmusi just nii nagu auditoorium seda nõuab. Ajakirjad, ajalehed, televisioon – need on lihtsalt vahendajaks. Aastate vältel on kujunenud välja teatavad normid, stereotüübid, kuidas üht või teist sündmust, isikut kujutatakse. Me ei pea alati lugema artiklit lõpuni, sest saame juba varem aru, millest täpselt kõneletakse.

Ajakirjandus kajastab mehi ja naisi erinevalt. Naisi kiputakse nägema rohkem koduse ning perekesksemana. Mees on traditsiooniliselt see, kes hoolitseb perekonna majandusliku seisu eest. Mis juhtub aga naise kujutamisega siis, kui perekond laguneb?

Eesti on kõrge lahutustemääraga silma paistnud juba 1960. aastatest (Tiit 2003: 16). Ühelt poolt peetakse lahutust alates 1990. aastast siirderiigiks olemise kaasnähtuseks, samas on leitud palju teisi faktoreid, mis lahutuste arvu kasvatavad. Uuringud on näidanud, et lahutamiste peamisteks riskiteguriteks Eestis on abiellujate vanus, rahvus ja haridustase (Rootalu, Valgma 2007). Tuginedes öeldule, võib väita, et lahusus on teema, mis puudutab väga paljusid Eesti inimesi. Sellel põhjusel kajastatakse lahutust tihti ka ajakirjaveergudel. Kuna naisi nähakse perekesksetena, siis leiame lahutuste teemalisi artikleid ennekõike naisteajakirjadest.

Selles töös analüüsitakse lahutatud naiste kujutamist ajakirjas Eesti Naine aastatel 1983, 1997 ja 2012. Eesti Naine on kõige pikema ilmumistraditsiooniga naisteajakiri Eestis. Seetõttu peegeldab see naiste olukorda erinevatel kümnenditel.

Kuna lahutuste arv on Eestis olnud vaadeldud kümnendite jooksul pidevalt suur, on oluline hinnata, milline on ühiskonna suhtumine nimetatud sihtgruppi. Kuigi naiste kujutamist meedias on varem mitmetel kordadel uuritud (vt. Pilvre 2011, Põldsaar 2010) ei ole analüüsitud, milline on lahutatud naise representatsioon. Kuna lahutust peetakse perekonna hälbe seisundiks ning naist kujutatakse perekonna keskselt, annab see bakalaureusetöö võimaluse analüüsida, kuidas representeeritakse naist, kui teda identifitseeriv tunnus – perekond, on traditsioonilises mõttes kadunud.

Töö esimeses osas esitan ülevaatliku teoreetilise raamistiku, milles käsitlen representatsiooni üldist mõistet, representatsiooni meedias, naiste representatsiooni ja naisteajakirjade rolli representatsioonis. Edasi liigun perekonna ning lahutuse mõiste juurde ning annan põgusa ülevaate lahutuste ajaloost Eestis. Bakalaureusetöö teises peatükis tutvustan töös kasutatavat metoodikat, analüüsimeetodit ja analüüsi käiku. Empiirilises osas keskendun 34 artiklile ajakirjas Eesti Naine aastatel 1983, 1997 ja 2012. Seejärel esitan võrdlused nii aastate kui ka leitud diskursuste lõikes. Viimases peatükis arutlen analüüsi tulemustest leitud diskursuste ja lahutatud naise kuvandi muutumise üle läbi kolme kümnendi.

Sooviksin tänada oma juhendajaid Kadri Rootalu ja Peeter Vihalemma nende kannatlikkuse ning väärt nõuannete eest.

1. Kirjanduse ülevaade

See peatükk on jagatud kaheks osaks. Esimeses osas antakse ülevaade representatsiooni erinevatest aspektidest, sealhulgas meediarepresentatsioonist, naiste meediarepresentatsioonist ja naisteajakirjade rollist naiste kujutamisel. Teises osas keskendutakse perekonnale, lahutustele ja lahutustele Eestis. Kuna varasemaid konkreetseid uuringuid lahutatud naise representatsiooni teemal pole tehtud, on teooria peamiseks eesmärgiks anda ülevaade naise representatsiooni mõjust lahutatud naise kuvandile ajakirjanduses.

1.1 Representatsiooni mõiste

Kõige lihtsamalt öeldes, on representatsioon see, kuidas objekti või nähtust kujutatakse (Hall 1997:15). Representatsioon ühendab tähenduse ja keele kultuuriks, olles oluliseks osaks tähenduse loomistel ning vahendamisel kultuuri või grupi liikmete vahel (Hall 1997: 15). Hall (1997:17–18) kasutab oma käsitluses kahte representatsiooni süsteemi – mentaalset ja keelelist. Mentaalne representatsioon aitab luua tähendusi abstraktsetest kujunditest. Seda ka siis, kui me pole reaalselt objekti puudutanud või näinud. Teine süsteem, milleks on keel, annab meile võimaluse vahetada mõtteid ning tähendusi teistega. Kõik märgid, nagu sõnad, hääled või pildid loovad kultuuri tähenduste süsteemi (Hall 1997: 17–18).

Läbi teise süsteemi ehk keele kaudu on Hall'i (1997: 24-25) hinnangul maailma kujutamiseks kolm võimalikku lähenemist: peegeldav (*reflective*), tahtlik (*intentional*) ja konstruktsionistlik (*constructionist*).

Peegeldava lähenemise järgi peitub tähendus objektides, inimestes, ideedes või sündmustes reaalses maailmas. Keele funktsiooniks on peegeldada seda, mis on juba olemas (Hall 1997: 24). Näiteks olid eeposed ajaloolaste sõnul peegeldused ühiskonnas toimuvast, kuid lugedes neid praegu, tunduvad need väljamõeldistena. Seega unustatakse peegeldavas lähenemises ära, et keeles on kujundeid, mida reaalselt maailmas ei eksisteeri.

Tahtlik lähenemine väidab eelmisele vastu. Nimelt on tahtliku lähenemise järgi autor ehk kõneleja see, kes annab maailmale tähenduse. Autor ehk kõneleja teeb seda sõnade kaudu.

Sõnad omakorda kannavad autori antud tähendust (Hall 1997: 25). Nimetatud lähenemisviisis pole arvestatud, et keel ei saa olla privaatsüsteem, vaid on jagatud märkide kogum. Keele eesmärk on suhtlemine, milleks on vaja kõigile üheselt mõistetavaid koode, lingvistilist süsteemi ja tavasid (Hall 1997: 25).

Kolmas ehk konstruktsionistlik lähenemine väidab, et me ei tohiks ajada segamini materiaalsel maailma, kus asjad ja inimesed eksisteerivad, ning sümbolilisi protsesse, läbi mille kujutamine, tähendused ja keel toimivad (Hall 1997: 26). Konstruktsionistid ei eita materiaalsel maailma, kuid tähenduste edasi andmine toimub läbi keele süsteemide või läbi mõne teise süsteemi, mida kasutame oma mõtete edastamiseks (Hall 1997: 26).

Konstruktsionistliku lähenemist kasutatakse enamasti massimeedia uurimisel. Selles lähenemises arvestatakse, et sõnum võidakse dekodeerida teisiti, kui saatja soovis (Windhal & McQuail 1993). Sellist lähenemist kasutatakse ka sotsiaalsete gruppide uurimisel. Sel põhjusel lähtub see bakalaureusetöö samuti konstruktsionistlikust lähenemisest.

1.1.2 Representatsioon ja meedia

Meediarepresentatsiooni võib vaadelda väga mitmeti. Uuritakse suuri valdkondi nagu klassiühiskond, rass, etnilisus ja sugu, aga ka kitsamaid alasid (Bernstein 2002: 260). Meedia representatsiooni puhul on olulised kolm mõistet – tõepärasus, realism ja stereotüübid.

Vaieldakse, kas meediapoolne representatsioon ümbritsevast on üldse nii-öelda päris maailm, või on see uus, meedia poolt loodud reaalsus. On arusaadav, et kõik mis ühiskonnas aset leiab, ei saa ilmuda uudistes – suur osa informatsiooni jääb edastamata. Samas ei teki auditooriumil enamasti ka küsimust, miks üht- või teist teemat pole kajastatud. Bernstein (2002: 262) toob välja ideoloogia kontsepti, mille põhjal iga ühiskond säilitab oma eksistentsi, institutsioonid ja võimustruktuuri ühiskonnaliikmete ühtse mõtlemise ning maailmavaate kaudu. Van Dijk'i (2000) hinnangul on ideoloogia grupi representatsiooni alus. Ta toob välja, et ideoloogia representatsioonis on alati grupipõhine, mitte individuaalne. (van Dijk 2000: 154). Igal grupil on oma mina-pilt, mida peegeldab grupi suhtumine meie *versus* nemad (van Dijk 2000: 154). Ideoloogia muudab teatud nähtused või käsitlused

ühiskonnaliikmete jaoks mõistetavaks ning vältimatuks. Seega pole reaalsus meedia loodud, vaid see on ühiskonna enda representatsioon tõest.

Teine oluline mõiste representatsioonides on realism. Realism ei üritagi tegelikkust edasi anda, vaid pigem representeerib väljamõeldist (Bernstein 2002: 263). Näiteks teosed, mis räägivad meile tuntud igapäeva olukordadest nagu armumine, abiellumine, õppimine, ei anna edasi reaalselt maailma, vaid on kirjaniku mõttemaailm, mida autor esitab.

Kolmandaks mõisteks on stereotüübid. Enamik inimesi on elus kokku puutunud mingite stereotüüpidega. Stereotüübid on vajalikud selleks, et auditoorium mõistaks, mida talle öelda soovitakse (Bernstein 2002). Lisaks pakuvad stereotüübid võimaluse ainult mõne sõnaga luua pildi ühest või teisest inimtüübist. Niisiis kasutab meedia stereotüüpe, sest meediatarbija on stereotüübid varasemalt loonud (Bernstein 2002: 264, 265).

1.1.3 Naiste representatsioon meedias

Sugu on üks enim uuritud representatsiooni teemasid. Kuigi uuringuid naise kujutamisest meedias on arvestataval määral, ei ole uurimust, mis käsitleks just lahutatud naise representatsiooni. Selleks, et mõista hilisemalt lahutuste ja lahutatud naise representatsiooni, on oluline vaadelda millisena kujutab ajakirjandust naist.

Naiste representatsiooni uuringu tulemused lubavad järeldada, et naisi kujutatakse meedias meestest vähemolulistena (Pilvre 2011). Ei saa väita, nagu oleks naise kujund meedias olnud aastakümneid sama. Teatavad muutused, mis viitavad soo olulisuse vähenemisele, on toimunud. Ometi võib väita, et naist nähakse endiselt abikaasa ja lihtsalt meeldiva kaaslasena (Bernstein 2002: 270). Naisi kujutatakse tihti mehest nooremana, abielus ja olukordades, kus on selge, et ta ei tee parasjagu palgatööd (Bernstein 2002). Näiteks poliitikute kajastamisel on nimetatud tendents selgesti näha – meespoliitikute puhul rõhutakse nende tegudele ja kogemusele poliitikas, naiste puhul keskendutakse rohkem perekonnale ja välimusele (Pilvre 2011). Sooliselt erinevatele aspektidele rõhutamine toimub ka ärist rääkides. Prototüüpne juht on mees ning naist kujutatakse kui taustajõudu (Põldsaar 2001: 102). Tüüpiline artikkel naissoost avaliku elu tegelase kohta sisaldab tavaliselt viiteid tema välimusele, kaalule, kehakujule, juustele (Põldsaar 2001: 104). Seda isegi siis, kui ta elukutse pole pelgalt

dekoratiivne (Põldsaar 2001: 104). Naise kuvand oleneb ka tema perekonnaseisust. Macdonald'i (2003: 9) järgi kujutatakse vallalist naist meestega manipuleeriva, kättemaksuhimulise ja vinguvana ning naisi, kellel on lapsed, kui hoolitsevaid, õrnu ja mitteagressiivseid.

Olulist rolli naise kujutamisel täidavad stereotüübid. Nagu varem öeldud, aitavad stereotüübid omakorda mõtestada meid ümbritsevat (vt. täpsemalt ptk. 1.1.2). Siiski on sellel väitel ka teine pool. Stereotüübid pakuvad sageli moonutatud pilti, mis ei lase meil õigeid otsuseid teha. Tihti toimub naiste stereotüüpne kujutamine läbi müütiliste tegelaste või arhetüüpide kaudu: hoor, madonna, supernaine (Pilvre 2011: 184). Peamiseks stereotüübiks, mida meedia naisi kujutades esitab, on naiste identiteedi kinnistumine privaatsfääri (Pilvre 2011: 183). Samas on leitud, et üha enam laieneb üldine ameerikalik edudiskursus ka naistele, mistõttu eeldatakse naistelt aktiivset osavõttu avalikust elust, edukat karjääri ja materiaalselt jõukust (Põldsaar 2001: 105).

Macdonald (1995) rõhutab, et naiste kujutised kultuuris on meeste fantaasiate kogum, kus naised on idealiseeritud jumalannad või mehi hävitavad monstrumid (Macdonald 1995, Pilvre 2011: 182 kaudu). Viimase põhjal saab väita, et ühiskonnas leviv stereotüüp on meeste loodud ning naised vaid taastoodavad seda. Kuvand jõuab ajakirjandusse ühiskonna loodud ühe representatsiooni osa reaalsuse kaudu. Ajakirjandus omakorda representeerib stereotüüpe edasi. Meedia vahendab paraku tegelikkust ebaproportsionaalselt – tähtsat võimendatakse ning vähemused ja ebaolulised teemad kaovad tagaplaanile (McQuail 2000).

1.1.4 Naisteajakirjade roll naiste representatsioonis

Meedia sisu tootmist mõjutavad toimetajate ja ajakirjanike huvid ja veendumused, sotsiaalne taust, sugu, vanus ning maailmavaade (Pilvre 2011: 176). Pilvre (2011) toob oma doktoritöös välja, et kuigi Eesti meediatööstuses töötab naisi peaaegu sama palju kui mehi, asuvad tihti juhtivatel positsioonidel mehed. Vaatamata naiste suurele osakaalule, on neil keeruline teemakäsitlusi mõjutada, sest juhtivad meestoimetajad lähtuvad naisteteemade sõnastamisel stereotüüpselt naise kujutlusest. Sealjuures eelistavad naislugejad tihti ise samuti stereotüüpset kajastust (Pilvre 2011).

Kuidas suhtuda aga naisteajakirjadesse, kus peaks ometi kogu teemade jaotus ning töötajaskond seisma naiste huvide eest olla ühiskonnas märgatud ja austatud? Pilvre (2011: 185) ütleb, et naisteajakirjad on patriarhaarse ideoloogia esindajad ning taastoodavad naise stereotüüpi. Need loovad kättesaamatu ideaali, pakkudes pidevalt välja uusi ideid, kuidas ühiskonna poolt loodud raamidesse mahtuda. Enamasti avaldub see erinevate nipinurkade, muutumismängude, ilunippide ja võrdluste näol (Pilvre 2011).

Naisteajakirjad vastandavad naisi ja mehi ning keskenduvad tihti igapäevastele, kergematele, vähemtõsistele teemadele. Viimaste fookuseks on perekond, tunded ja välimus – kõik nimetatud kuuluvad aga privaatsfääri. Heaks näiteks on tööalaselt edukatest naistest kirjutatud artiklid, kus tuuakse kindlasti sisse ka nende pere, mis näib nagu vabandusena meeste valdkondadesse trügimise pärast (Põlsaar 2011: 104). Põhjus, miks näiteks töölane edu jäetakse kajastustes tagaplaanile, on kartus minna vastuollu traditsioonilise naise ideaaliga, kus on olulisel kohal pere, tagasihoidlikkus ja kombekus (Põldsäär 2001: 103). On leitud, et lugeja otsib sageli ebareaalset ideaali, mitte reaalsust. Seetõttu võib naise ebastandardne representeerimine põhjustada tarbija vähest huvi ajakirja vastu (Pilvre 2012).

1.2 Perekond

Eraelu moodustab olulise osa naise kujutamisest meedias (vt. täpsemalt pt. 1.1.3), mistõttu on perekond oluliseks mõisteks naiste representatsiooni juures. Kuigi me ei saa hinnata, milline perekonna definitsioon on enim mõjutanud naiste kujutamist meedias, pakuksin välja ühe võimalikest variantidest. Chicago koolkond defineerib perekonda kui üksteisega igapäevaselt kokkupuutuvate inimeste vahelist suhet. See tähendab, et inimesed elavad, muutuvad ja arenevad koos ning sel pole seost ühegi õigusaktiga (Burgess 1926: 5). Nimetatud teooria on käitumise keskne ja võtab arvesse iga inimese individuaalsed eripärad ning vajadused perekondlikes suhetes. Burgess (1926) väidab, et igal pereliikmel on arusaam oma rollist ning lisaks nägemus teiste liikmete rollidest perekonnas. On oluline märkida, et see käsitlus keskendub pigem perekonna sisesuhetele. Ometi kiirgab kõik sees olev tavaliselt ka väljaspoole. Siiski, kas saame selle definitsiooni põhjal hinnata mõju naise kuvandile?

Kuigi Burgess (1926) jätab rollide jagamise perekonnas liikmete enda teha, nendib ta, et me kõik jälgime sotsiaalseid rolle. Sotsiaalsed rollid on omakorda inimeste endi poolt loodud

illusioon (Burgess 1926: 9). Nii saavad rollidest, mis esialgselt on pereliikmete vaheline kokkulepe, mehaaniliselt teostatavad tegevused – naine hoolitseb kodu eest, mehe ülesanne on tagada sissetulek (Burgess 1926). See lubab eeldada, et perekonnas kinnistunud iseloomulikud soorollid jäävad defineerima liikmeid ka teistes eluvaldkondades. Perekonnas tekkinud rollide ülekandumist ühiskonda süvendavad ka pereliikmed ise. Mehed on kodus otsustaja rollis ning naised on vaikimisi sellega nõustunud. Tööellu astudes kordub sama situatsioon. Illusioon rollijaotusest on loodud (Burgess 1926).

1.2.2 Lahutus perekonnasotsioloogia kontekstis

Mis juhtub, kui väljakujunenud perekondlike rollidega enam ei rahulduta? Üheks võimalikuks tagajärjeks on lahutus. See tähendab, et perekonna struktuur on lagunened ning perekonnaliikmete ambitsioonid ja ideed on teineteisest erinevad (Burgess 1927: 4).

Seoses lahutusega kerkib küsimus: mis saab perekonnast? Tegelikult perekond ei kao, lihtsalt muutub perekonna vorm. Perekond kui üksus eksisteerib seni, kuni toimub suhtlus selle liikmete vahel (Burgess 1926:5). Kuigi kooselu lagunemine vähendab suhtlust, ei pea lahutus tähendama täielikku suhete katkemist. Representatsiooni seisukohast, kus on olulisel kohal mallid ja stereotüübid, on perekonna säilimine keerulisem.

Lahutust nähakse kui üht perekonna hälbe vormi. Sarnaselt võib vaadelda ka lahutatud naise representatsiooni kui teatavat hälbe vormi harjumuspärase naise kuvandi kõrval. Naisi kujutatakse üldjuhul meeste õnnelike kaasadena, olles tugevalt perekonnaga seotud (vt. lähemalt pt. 1.2.2.). Lahutus, mis eraldab naise ja mehe, võib tekitada konflikti naise kujutamisel. Naine pole äkitselt enam abikaasa ja mehega kokku kuuluv osa perekonnast, vaid lähtub enda isiklikest individuaalsetest huvidest, mis ei pruugi kattuda ühiskondlike ootustega.

Lahutusakti toel ühiskondlikest normidest eraldumine võib põhjustada hilisemalt pikaajalist ärevust ja psühholoogilist häiritust (Wallerstein & Blakeslee 1989). Samas aitab läbielatu luua tulevikus tervemaid suhteid (Wallerstein & Blakeslee 1989). Lahutusest ülesaamisel peetakse oluliseks lähedasi, kes julgustaksid leidma uusi hobisid või inimesi (Wallerstein & Blakeslee

1989). Üheks teraapiavormiks peetakse lahutusest rääkimist ning kogemuste jagamist. Võimalusi kogemuste jagamiseks pakuvad ka ajakirjad.

Võttes arvesse lugejate soovi leida naisteajakirjadest lugusid ideaalsetest naistest ja naistest, kes soovitakse ise olla (vt. täpsemalt pt. 1.1.4), tekib küsimus, miks siiski kirjutatakse lahutusest ning kajastatakse kurbi lugusid lõhutud perekondadest? Pilvre (2011) tõi välja, et teemavalik oleneb ka sellest, kellele kirjutatakse. Selles bakalaureusetöös analüüsitav Eesti Naine keskendub pereväärtustele ning küpsemale naisele, seega on lahutused sihtgruppi puudutav temaatika. Kuigi vaadates Ameerikast pärit tõlkeajakirja Cosmopolitan võib jääda mulje, et lahutusi sisuliselt ei eksisteerigi.

Lahutusega koos käsitletakse laste heaolu küsimust. Sarnaselt täiskasvanutega jäävad suhet leinama ka lapsed, kellele võib jääda arusaamatuks, miks vanemad nõnda otsustasid. Lapsed kogevad lahutust täiskasvanutest erinevalt. Neilt on ära võetud midagi, mis on fundamentaalne nende arenguks – täisväärtuslik perekond (Wallerstein & Blakeslee 1989).

Lahutuse põhjused ja sagedused erinevad vastavalt ajastule ja ühiskondlikele normidele. Kuigi põhjused ja soosivad tegurid erinevad uuringute ja riikide kaupa, valitseb konsensus, et teatud tegurid omavad perekonna mõjutamisel suuremat kaalu kui teised. White (1990: 904) on lahutust mõjutavad tegurid koondanud kolme suurde rühma: riigi makrostruktuur, eluteed puudutav ja demograafilised tegurid.

Riigi makrostruktuuri juures peab White (1990: 904-906) oluliseks seadusi, mis lihtsustavad või raskendavad lahutusi; majanduslikku olukorda; perekonna tähtsust ühiskonnas, mille tugeva staatuse korral on lahutuste tase madalam; soolist vahekorda, mis peaks olema kallutatud veidi meeste poole, et lahutusi vähem oleks; soorolle ühiskonnas; sotsiaalset integratsiooni; kultuurilisi väärtusi.

Lahutuse kontekstis loetakse eluteed puudutavateks ja demograafilisteks teguriteks: vanemate lahutust, abieluvälist kooselu, abieluvälist lapseootust, abielu varajases nooruses, lastetut abielu, madalat sissetulekut (Giddens et al. 2006: 295), naiste tööelu, vanemlike kohustuste jagamist ja abielu õnnelikkust (White 1990: 906–908). Samuti peetakse oluliseks laste

olemasolu. Kuna lapsed on sageli abiellumise põhjuseks, püütakse nende nimel abielu säilitada. Oluline on ka laste arv. Ameerika Ühendriikides tehtud uuringust selgus, et esimene laps vähendab lahutuse riski ning teine pigem suurendab seda (White 1990).

1.2.3 Lahutused Eestis

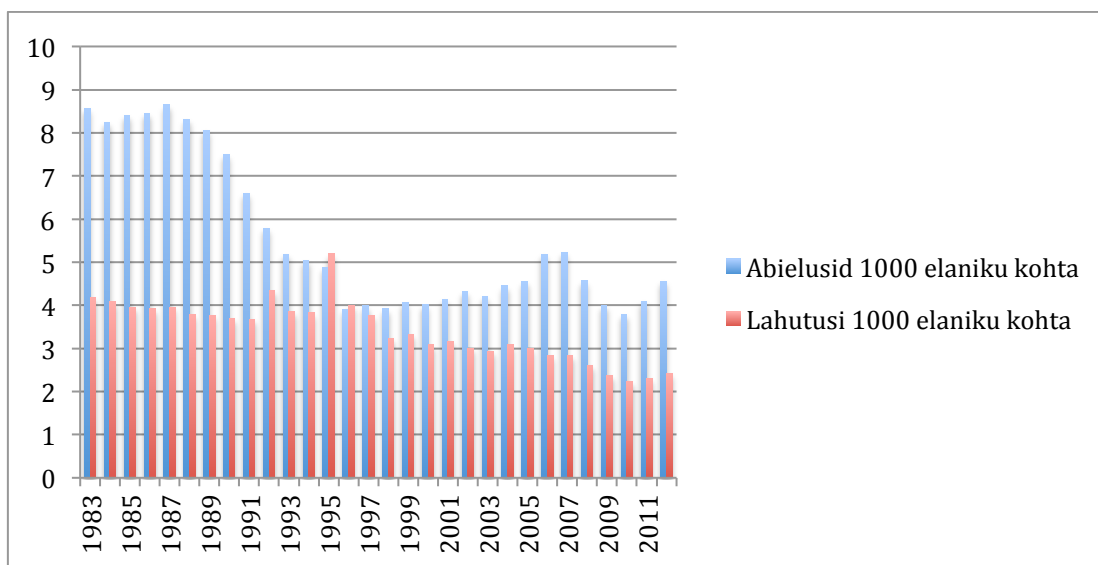
Lahutuste suur arv Eestis on olnud probleemiks juba alates 60ndatest (Tiit 2003: 16).

Eestis kõigub lahutuste määr vastavalt geograafilisele asukohale, olles linnades kõrgem ning maapiirkondades madalam. Määravaks on ka immigrantide hulk (Kutsar 1995: 16).

1988. aasta uuringust selgus, et 75 protsenti lahutuste taotlustest on esitatud naiste poolt (Kutsar 1995: 17). Kuigi tegemist on rohkem kui 25. aasta taguse perioodiga, peeti juba siis põhjuseks naiste individuaalsuse tõusu, mis oli tingitud haridustaseme ja sissetuleku kasvust. Viimane võis olla Nõukogude Liidu poliitika tulemuseks, mil mõlemalt sugupoolelt nõuti võrdset panustamist kõigis ühiskonna osades (Kutsar 1995: 18).

Eestis, nagu ka paljudes teistes riikides, päsib lahutusi laste olemasolu. Sageli püüavad vanemad abielu või kooselu säilitada laste heaolu nimel. Samas näitavad uuringud, et vanemad peavad lahkuminekut paremaks, kui laste ees tülitsemist (Kraav et al 2012: 80). Arvamused lahkuminekust erinesid ka põlvkondade kaupa – noorematel on vanavanematest individualistlikumad väärtused (ibid.). 2009. aasta Euroopa Sotsiaaluuringu põhjal tehtud eestlaste analüüsist selgus, et 22 protsenti vastanute arvates peaksid vanemad säilitama kooselu laste pärast (Kraav et al 2012: 74).

Viimastel aastatel on lahutuste arv langenud, kuid ka abiellumine näitab langustendentsi (Joonis 1). Üldiselt on lahutuste ja abielude näitaja 1000. elaniku kohta püsinud suurte kõikumisteta. Erandiks on aastad 1995 ja 1996. Põhjuseks on 1994. aastal vastuvõetud uus perekonnaseadus, mis lihtsustas oluliselt lahutamist. Enam polnud vajalik mõlema partneri kohalolu perekonnaseisuasutuses (Perekonnaseadus 1996: 5. ptk, § 28, 1.2). Seetõttu said ametlikult lahutatud mitmed varasemalt taotluse esitanud paarid, kellest kumbki ei ilmunud perekonnaseisuasutusse.

Joonis 1. Registreeritud abielude ja lahutuste arv 1000 elaniku kohta 1983–2012

Allikas: Statistikaamet, 2013

Kuna lahutuste temaatika paikneb privaatsfääris ning on seega nii-öelda naisteteema, võib spekuloida, et kajastus naisteajakirjades on olnud küllaltki suur, kuid ilmselt mitte mitmekesine. Üheksakümnendate ajakirjanduses oli väga vähe kajastatud argipäevaseid ja sotsiaal valdkonnaga seotud teemasid, nagu lastehoid, tervis, perekond (Pilvre 2012). Pigem olid artiklid meelelahutuslikud või kommertslikud. 2000. muretseti küll näiteks Eesti Ekspressis naiste vähese nähtavuse pärast, kuid samas olid olemasolevad naisi portreerivad lood meelelahutusliku alatooniga (Pilvre 2012). On leitud, et naisi puudutavate teemade juures Eestis arvestatakse üha rohkem võrdõiguslikkuse põhimõtteid ja soovitakse ajakirjandusmaastiku muutumist. Seda toetavad ka võrdõiguslikkuse seadus koos reklaamiseadusega (ibid). Samas ei usuta muutustesse naiste meediarepresentatsioonis, enne kui rahvusvahelised tavad või regulatsioonid jõuavad vastavatesse Eesti institutsioonidesse (ibid).

Eestis pole tehtud põhjalikke uuringuid ega meediaanalüüse lahutuste kajastamisest. Kogumikus “Lahutus: Probleemid ja lahendused” (2003) ilmus põgus ülevaade lahutuse temaatikast Eesti meedias aastatel 1990–2002 (Laidmäe 2003), Sellest selgub, et 1990ndate alguses oli lahutus veel tabu, kuid siiski kajastatud teema (Laidmäe 2003). 1990ndate lõpus ja 2000ndate alguses hakati lahutust siduma rohkem konkreetsete isikutega ja teemast kõneldi vabamalt (ibid).

1.3 Uurimisprobleemi püstitus, uurimuse eesmärk ja uurimusküsimus

Eesti on lahutuste poolest olnud Euroopa esireas juba pikka aega. Kuigi lahutuste arv on viimastel aastatel langenud, on see suures osas toimunud abielude arvu vähenemise arvelt. Seega on lahutused Eestis terav teema. Statistikast olulisem on inimene selle sündmuse sees. Antud töö fookuseks on just lahutatud naine. Põhjuseid, miks keskendun naisele, on mitu. On märkimisväärne, et Eestis ei ilmu ühtegi ajakirja, mis lahkaks meeste pereelu, seega oleks lahutatud meeste representatsiooni analüüsimine väga keeruline. Teiseks põhjuseks on, et lahutatud naist nähakse tihti kui hädasolijat ning talle tuntakse üldiselt kaasa.

Selle uurimuse eesmärgiks on analüüsida, millisena on lahutatud naist kolmel kümnendil kujutanud Eesti vanim naisteajakiri Eesti Naine. Kuna ajakirjades kajastatu konstrueerib ajastupõhiselt ühiskonna arvamusi (vt. 1.1.2) on Eesti Naise tekste analüüsides võimalik hinnata, milline on olnud ühiskonna suhtumine kolmel kümnendil lahutatud naisesse ning kuidas on see muutunud.

Tulenevalt eelöeldust on uurimuse põhiliseks küsimuseks: Millisena kujutatakse lahutatud naist ja kuidas on kuvand muutunud?

2. Metoodika

Bakalaureusetöö eesmärgiks on analüüsida lahutatud naise diskursuse muutumist kolmel kümnendil. Analüüsimeetodina kasutan kriitilist diskursusanalüüsi, mille kasutusvõimalused on laiemad, kui selle töö maht seda lubab. Valisin nimetatud analüüsimeetodi, sest kriitiline diskursusanalüüs võimaldab tuua nähtavale ka esialgu varjatud diskursused paljastades seosed keelekasutuse ja võimu vahel. Lisaks on selles meetodis oluline analüüsi sidumine sotsiaalse kontekstiga (Laherand 2008: 329).

2.1 Kriitiline diskursusanalüüs

Diskursuse mõistet kasutavad nii sotsiaalteoreetikud ja -analüütikud kui ka lingvistid, seega on diskursuse mõistel palju erinevaid seletusi (Fairclough 1995: 54).

Kriitiline diskursusanalüüs uurib suhet keele kahe kasutusviisi vahel – sotsiaalselt kujundatud keel ja sotsiaalselt loomulik keel (Fairclough 1995: 55). Igas tekstis on tahtmatult või tahtlikult esindatud teatud sotsiaalne identiteet, sotsiaalsed suhteid ja uskumuste ning teadmiste süsteem. Seega annab iga tekst panuse vormimaks ühiskonda ja kultuuri (Fairclough 1995: 55). Fairclough hinnangul on kriitiline diskursusanalüüs ainus õige viis, kuidas analüüsida meediatekste, sest tekst ei saa seista eraldi ühiskonna arengutest (Fairclough 1995: 18).

Kriitilise diskursusanalüüsi elemendid saab võtta kokku kaheksa punktiga (Titscher 2000: 146 et al Wodak 1996: 17–20 kaudu):

- kriitiline diskursusanalüüs uurib sotsiaalseid probleeme, kus keeleliste omaduste abil uuritakse sotsiaalseid ja kultuurilisi protsesse;
- kriitiline diskursusanalüüs tegeleb võimuhete uurimisega diskursuse sees kui ka diskursuse üleselt;
- ühiskond ja kultuur on kujundatud diskursuse poolt, kuid samal ajal mõjutavad ka diskursust;
- keelekasutus võib sisaldada ideoloogiaid. Selle väljaselgitamiseks on vajalik analüüsida teksti interpretatsiooni, vastuvõtjat ja sotsiaalseid mõjusid;

- diskursused on ajaloolised ning neid saab mõista läbi konteksti. Diskursused ei ole seotud ainult ühe kultuuri, ideoloogia või ajaloo, kuid on seotud ka teiste diskursustega väljas pool;
- teksti ja ühiskonna seos ei avaldu otseselt, vaid läbi teksti tunnuste avaldumiste;
- kriitiline diskursusanalüüs on interpreteeriv ja seletav. Interpretatsioon on alati dünaamiline ja avatud uutele kontekstidele ning informatsioonile;
- diskursused on üks sotsiaalse käitumise vorm. Kriitilist diskursusanalüüsi mõistetakse kui sotsiaalteaduslikku distsipliini, mis muudab analüüsi eemärgid selgepiiriliseks ja lubab kasutada tulemusi vastamaks praktilistele küsimustele.

Fairclough analüüs läbib kolme tasandit: teksti kirjeldamist, teksti ja interaktsiooni vaheliste suhete tõlgendamist ning interaktsiooni ja sotsiaalse konteksti vaheliste suhete seletamist (Laherand 2008: 329).

Teksti kirjeldamise etapis kirjeldatakse selle sõnavara, grammatikat ja üldist struktuuri. Peamiseks eesmärgiks on välja tuua teksti vormilised omadused. Teisena tõlgendatakse keelelisi valikuid teksti tootmise ja tarbimise kontekstis. Teise etapi eesmärgiks on leida vahendav lüli teksti ja sotsiaalsete struktuuride vahel. Lisaks analüüsida diskursuse nägemist ühiskonna võimusuhte aspektis, mis viib kolmandasse, seletavasse, analüüsi etappi (Laherand 2008, Fairclough 2001: 117–139 kaudu).

Oluline on, et diskursusanalüüsi tulemusi ei saa mõista ühiskonnas toimuvast eraldiseisvana, mistõttu on ka kontekst tähtis. Muutustega kultuuris ja ühiskonnas muutuvad diskursuse enda omadused ehk diskursiivne praktika (Fairclough 1995). Fairclough (1995) jaoks on diskursiivse praktika muutumise tunnuseks esitatavate sündmuste ja suhete kultuurilise konteksti muutumine. Diskursus muutub peamiselt kahel juhul – ratsionaalsetel põhjustel ja võimu jaotumise muutuste tõttu (Fairclough 1995:80).

See bakalaureusetöö kasutab kriitilist diskursusanalüüsi tekstide analüüsiks, mistõttu on oluline rääkida massikommunikatsioonist ning selle eripäradest diskursusanalüüsis. Massikommunikatsioonil on mõned kindlad omadused, mis eristavad teda teistest kommunikatsiooni vormidest (Fairclough 1995: 36). Peamiselt on nendeks omadusteks

ruumilised ja ajalised mõõtmised, mis tähendavad, et kommunikatiivset sündmust massimeedias saab vaadelda kui sündmuste ahelat (Fairclough 1995: 37). Näiteks intervjuu peaministriga sisaldab endas kommunikatiivset sündmust, milleks on intervjuu, mis on üks osa ajakirja sisust, ning järgnevat kommunikatiivset sündmust, milleks on näiteks teiste arvamus peaministrist. Need kokku loovad ajakirjast allika sündmusele.

Teiseks oluliseks omaduseks on piiride nihutamine privaatse ning avaliku elu vahel (Fairclough 1995: 37). Massimeedia muudab tihti privaatsed sündmused, nagu lapse sünd või ka abielulahutus, avalikuks sündmuseks ning tänu tehnoloogiale ei ole enam ajalised ja ruumilised piirid olulised.

2.2 Analüüsi põhimõtted

Artiklite analüüsimisel lähtun kriitilise diskursusanalüüsi meetodist. Peamiselt analüüsin tekstide juures sõnastust ning lahutuse käsitlust. Samuti on oluline ka lahutatud naise roll artiklites.

Vastavalt uurimisküsimusele võtan vaatluse alla järgmised aspektid:

- diskursuste peamised lähtekohad,
- diskursuste muutus ja arenemine ajas,
- tekstide erinevused ja sarnasused,
- diskursuste muutumist ühiskondlike sündmuste taustal.

2.3 Valim

Valimisse kuuluvad artiklid ajakirjast Nõukogude Naine (1983) ja Eesti Naine (1997, 2012). Eesti Naine (endine Nõukogude Naine) on pikima ajalooga naisteajakiri Eestis, mistõttu on võimalik analüüsida ka varasemaid taasiseseisvumisele eelnevaid aastaid. Aastad 1983, 1997 ja 2012 on valitud, sest need esindavad kolme ajajärku – nõukogude aja lõppu, ühiskonna stabiliseerumise perioodi taasiseseisvumise järel ja majanduskriisist väljumise perioodi. Lisaks on nimetatud aastad võrdlemise sündmustevaesed ehk suuri kõikumisi ühiskonnas ei esine. Teiseks kriteeriumiks oli lahutuste arvu stabiilsus. Siinkohal lähtusin lahutuste statistikast. Vaadates lahutuste arvu aastatel 1983, 1997 ja 2012 (Tabel 1) näeme, et suuri kõikumisi ei toimunud.

Artiklid valisin valimisse lahutuse esinemise ja artiklite sisukuse järgi. Enamikes valitud artiklites on mainitud sõna lahutus, kuid esines ka sünonüüme, nagu “lagunenud perekond”, “lõhutud pere” ja “lahkumine”. Oluliseks pidasin lahutuse esinemist artikli fookusena. Erandina jätsin välja kaks samuti lahutusi kajastavat artiklit. Esimesel juhul oli tegemist 1983. aasta jaanuaris ilmunud järjejutuga. Seetõttu ei oleks minu hinnangul selle artikli analüüsimine asjakohane. Teisel juhul jätsin välja 1983. aasta märtsinumbri olnud tõlkeartikli Karl Marxi “Abielulahutusseaduse projekt”. Jätsin artikli välja kuna nimetatud artikkel oli pühendatud Karl Marxi 100. surma-aastapäevale. Artikkel ei andnud edasi ajastu hinnangut lahutatud naisele vaid Karl Marxi seisukohta lahutustest ning nende õigsusest.

Kuna ajakiri Eesti Naine on traditsioonilisi pereväärtusi hindav ajakiri, ei käsitletud antud teema puhul vabaabielu, mistõttu räägitakse valimis olevates artiklites formaalsetest abielulahutustest. Kokku leidsin 34 artiklit (Lisa 1), mis sobisid kriteeriumitesse ning mida kasutasin oma analüüsis. Aastal 1983 analüüsin 13. artiklit, aastal 1997 11. artiklit ning aastal 2012 10. artiklit.

2.4 Analüüsi käik

Artiklite analüüsis lähtusin kriitilisest diskursusanalüüsi meetodi etappidest. Analüüsi esimeses etapis lugesin läbi kõik artiklid ajakirjades Nõukogude Naine (1983) ja Eesti Naine (1997, 2012) Selle protsessi käigus sain teha esimesi märkmeid tekstide osas, mis sobisid minu analüüsi. Esmasesse valimisse kuulusid kõik tekstid, mille fookuseks oli lahutus. Teisel lugemisel valisin välja juba leitud artiklitest need, mis kirjeldasid ühel või teisel viisil lahutatud naist. Artiklid süstematiseerisin tabelisse artikli pealkirja, autori ja lehekülgede kaupa.

Seejärel analüüsisin, milline on artiklites sõnakasutus, vorm ja mis eristab tekste teineteisest. Teise etapi raames joondusid välja tekstides esinevad kõneisikud, võimusuhted ning iseloomulikud sõnakasutused. Lisaks võis näha selgeid erinevusi välja kujunenud diskursuste vahel.

Kolmanda etapi eesmärgiks oli analüüsida diskursuste ja ühiskonnas toimuva suhteid. Lisaks oli eesmärgiks jälgida, kuidas muutuvad diskursused ajas ning mis eristab diskursuseid teineteisest. Kolmanda etapi tulemusena ilmnes lisaks leitud diskursustele üks aladiskursus.

3. Diskursusanalüüsi tulemused

Analüüsi tulemusena eristus kolm erinevat diskursust – ebaõnnestunud perenaise, kangelanna ja kannataja diskursus. Igal diskursusel esinesid eristatavad tunnused, mis püsisid läbi kümnendite. Ebaõnnestunud perenaise diskursust iseloomustasid eelkõige suutmatus või soovimatus lapsi saada, pühendumine põhitööle, soov olla mehest sõltumatu ja probleemid kodu eest hoolisemisega. Antud diskursuses esines aladiskursusena iseseisvunud naise diskursus – naine, kes soovis olla sõltumatu, pidi leppima lahutatud naise staatusega.

Kannataja diskursuse peamisteks märksõnadeks on enesekindluse kaotus lahutuse käigus, alaväärsus tunne, suutmatus majanduslikult ja emotsionaalselt toime tulla. Kannatused ilmnesisid eelkõige lahutuses kogetu kaudu ning olid tekitatud eksmehe poolt.

Kolmandana ilmnes kangelanna diskursus, kus lahutatut nähti kui kangelannat, kes on teistele eeskujuks. Nimetatud diskursust iseloomustavad eelkõige usk iseendasse, majanduslik ja emotsionaalne võimekus saada ka üksinda hakkama ning usk uutesse algustesse. Oluline on naise spirituaalne teekond ja eneseleidmine pärast lahutust.

3.1 Ebaõnnestunud perenaise diskursus: *Ei ole mõnel perel päevade kaupa sooja toitu laual*

Diskursuse märksõnaks on töö ja eraelu sobitamine. Diskursuses valitses arusaam, et naine peaks käima täiskohaga tööl, kuid samas olema ka koduperenaine, kes suudab hoolitseda mehe ja laste eest. Kui ta seda ei suuda, võib naise lugeda ebaõnnestunuks ning tagajärjeks on lahutus. Perekonda nähti kui riikliku tähtsusega ettevõtmist, mille lagunemisele järgnes ühiskondlik hukkamõistmine.

See diskursus on eriti iseloomulik 1983. aastale, millal naiste tööhõive oli NSV Liidus äärmiselt kõrge. 1983. aastal eristus sellest diskursusest iseseisvunud naise diskursus. Iseseisvunud naise diskursuses kujutati naist kui ebaõnnestunud koduperenaist, kuid samas sõltumatuna mehest või perekonnast, ehk naine oli perekondlikus perspektiivis ebaõnnestunud

just iseseisvumise tõttu. Iseseisvumine ei olnud seejuures positiivne, vaid pigem negatiivne nähtus. Üheks põhjuseks, miks aladiskursus eristub, võib olla 1977. aastal vastuvõetud Nõukogude Sotsialistliku Vabariikide Liidu konstitutsioon, mille järgi oli naiste õigus ja kohustus töötada meestega võrdselt, sealjuures ei arvestatud naise tegevust koduseinte vahel (Helme et al. 2007: 312).

Ebaõnnestunud perenaise diskursust esines kõige vähem 1997. aastal, mil see oli seotud pigem naise suutmatusega laste eest pärast lahutust hoolitseda. Ebaõnnestumise alla loeti nii suutmatust lapsi sünnitada, olla hea naine oma mehele kui ka põhitöö eelistamist nii nimetatud peretööle. Seda diskursust iseloomustavaks väiteks sobiks:

Ei ole mõnel perel päevade kaupa sooja toitu laual. Julgen öelda, et paljude abielulahutuste põhjusi on see: naine on väga tubli oma põhitööl, aga kodu ja pere jääb unarusse (M. Ots, 1983).

Antud näide ilmestab, millisena kujutab diskursus lahutatud naist – töönarkomaani, kes ei tule oma ajaplaneerimisega toime. Dramaatiline esilause, lisab vaid väitele jõudu, vihjates justkui kogu pere näljas olemisele, sest emal pole aega neile süüa valmistada. Tähtsustatakse naise rolli ja süüd lahutuses. Ideaalset naist kujutatakse, kui üliinimest, kes peab olema suuteline ühendama professionaalse kergusega perenaise ja truu töölise ameti. Toimetulematuse või muutuste tulemuseks perekonnas ongi lahutus. Oluline on, et lahutust nähakse kui miskit, mis defineerib inimest ka väljaspool perekonda. Stereotüüp, mida taastoodetakse on üsna vastuoluline, kuid kindel. Kasutatud on palju käskivat kõneviisi.

Perekonna maha jätnud emad peavad arvel olema. Ning see, kuidas keegi täidab oma perekohustusi, tuleb samuti kanda tema iseloomustusse nagu teised isikuomadused, ning seda kõike arvesse võtta tema tööle võtmisel, elutingimuste parandamisel, esiletõstmisel (A. Kiitam, G. German 1983).

Nagu öeldud, eristub aladiskursusena 1983. aastal iseseisvunud naise diskursus. Ühtpidi võetakse lahutust, kui paratamatust naiste iseseisvumisele ning isegi õigustatakse naiste võimalust valida, kellega ta oma elu jagab. Lahutatud naine on iseteadlik, kuid samas

mõistetakse seesugune teadlikkus tugevalt hukka, kuna see lõhub perekonda, mistõttu on naine ebaõnnestunud. Seega on iseseisvus pigem tööhõive soovimatu kõrvalnähtus. Rõhutatakse, et oluline on oma isiklikud huvid maha suruda ning tegutseda perekonna ja riigi nimel. Lahutatud naine on kujutatud kui vastuvoolu ujuja, kes nõuab rohkem.

Et rohkem lahutatakse, see on naiste olukorra paranemise soovimatu kaasnähtus: majanduslikult ja vaimselt iseseisvunud naine esitab abielule nüüd kõrgemaid nõudmisi, tal on arvestamist vajavad seisukohad kooselu eesmärgi, materiaalse aluse, abikaasade emotsionaalsete ja seksuaalsuhete iseloomu ning järglaste sünnitamise kohta (S. Kuupak, 1983).

Egost johtuvad huvid ja soovid peavad taanduma kogu pere huvide nimel (A. Kelam 1983).

Kuigi läbi diskursuse oodatakse, et naine käiks tööl ning teeniks perele palgalisa, peetakse sellest 1997. ja 2012. aastal olulisemaks pereelule pühendumist. Toimunud on teatav muutus ka võimusuhetes – kui varem nõudis pühendumust perekonnale kolmas isik ehk riik, siis hiljem soovib naine ise, et ta suudaks pühenduda perele piisavalt ning kui ta seda ei suuda, näeb ta ennast läbi kukkujana. Seega on naine nüüd ebaõnnestuja iseenda, mitte riigi silmis.

Kõige vähem olen ma oma elus tahtnud olla lahutatud naine, aga just see ma paraku olen (M. Hokschi 1997).

Kui saabus masu, otsustas maal elav Külli hakata ettevõtjaks, et pere omadega välja tuleks. Paraku viis naise rahateenimine selleni, et mees on nüüd kodust välja kolinud ja uue naisega leidnud (E. Allas 2012).

Ebaõnnestunud perenaise diskursuse sees avaneb laste temaatika, milles toimuvad suured muutused kolme kümnendi vältel. Muutust võib pidada võimu ümberjaotumise tagajärjeks. Nimelt ei olnud 1983. aastal lapsed ühiskonnas nii kõrgel kohal, kui nad on seda hiljem, juba taasiseseisvunud Eestis. Eesti Lastekaitse seadus võeti vastu 1992. aastal (Eesti Lastekaitse Liit), mis võib olla põhjuseks, miks teisel, uurimuses uuritaval kümnendil, oli antud diskursuses lapsed nähtavamal. 1983. aastal näeb riik ennast vastutavana lastetuse probleemi

eest, mistõttu leiab lastetuse teema kajastamist mitmel korral. Enamasti kõneletakse perekonnaelu soodustavatest meetmetest, nagu korterite soodustused ja kunstlik viljastamine.

Ebaõnnestumisena nähakse eelkõige suutmatust oma lastele pärast lahutust piisavalt tähelepanu pöörata. Selle tulemusena tunnevad lapsed ennast üksikult ning kodu seinte vahelt kogetu võetakse endaga hilisemasse ellu kaasa. Lapsed tunnevad ennast seejuures ebakindlalt ning teevad vanemliku järelvalve puudumisel otsuseid, mida hiljem võivad kahetseda. Kuigi alati ei heideta otseselt naisele ette tema tegemata jätmisi lapse kasvatamisel, pole lisatud, et arvatakse teisiti.

Purunenud pere, alkohol, seksuaalne kuritarvitamine, suur vaesus, emotsionaalse turvalisuse puudus paneb lapsed otsima teisi unelmaid. Uude suhtesse tormates ei igatse nad mitte seksi, vaid et neist hoolitaks, võetaks tõsiselt, pakutaks emotsionaalset soojust (E. Paaver 1997).

Ühe murekohana on esitatud naiste suutmatus andestada mehele. See kandub edasi ka lastele. Ebaõnnestunud koduperenaise diskursuses tõuseb esile oskamatus lastega lahutusest rääkida. Sellisel juhul jäetakse lapsed suurema koormaga kui tohiks. Nenditakse, et ühiskonnas pole muutunud mitte ainult mehe ja naise rollid, vaid ka perekonnasisesed lapse-ema-isa rollid. Kui naine on emana ebaõnnestunud, kandub hoolitseja roll üle hoopis lapsele.

Kes ei suuda partnerile andestada, valab kogu kibeduse lapse peale, eriti siis, kui laps on “tolle lurjuse” nägu. Mis tundega elab laps, kui talle antakse alatasa märku, et mis sust tahta, kui su isa oli juba selline? (S. Maasikmäe, 1997).

Lõhkised pered, kus ühe vanema eeskuju puudub, ongi muutnud rollide alge. Lapsed peavad juba väiksena saama hakkama nende asjadega, mis ehk nendele päris ei sobi (Lugejakiri 2012).

2012. aastal pööratakse rohkem tähelepanu muutustele, mida lahutus pererollides esile kutsub. 1997. aastal muretseti pigem laste käitumise pärast väljaspool perekonda, siis 2012. aastal peetakse olulisemaks perekonna edasist funktsioneerimist pärast lahutust.

3.2 Kannataja diskursus: *Ma ei unusta iial õhtut, mil anusin sind, põlvili maas, mitte lahkuma*

Kannataja diskursuses on naine lahutuse kannataja pooleks. Siinkohal ei mängi rolli, kelle süül lahutati, vaid pigem töökooruse, mis ühele või teisele poolele pärast lahutust jäi. Märksõnadeks on majanduslik ebakindlus, enesekindluse kaotus ning suur vastutuskoores, mis naisele pärast lahutust jääb.

Kannataja diskursus on omane nii 1983., 1997. kui ka 2012. aastale. Kõige paremini on esindatud diskursuse loomus 1997. aasta Eesti Naises, kus üks naine kirjutas avaliku kirja oma esimesele mehele. Alanduse tunne, mis kirjast läbi kumab, on omane kannataja diskursusele eelkõige 1997. ja 2012. aastal.

Olin kohe nõus lahutama, kuid ma ei unusta iial õhtut, mil anusin sind, põlvili maas, mitte lahkuma (Marju 1997).

Kannataja diskursus saab alguse pigem kaudsete vihjetega, et lahutuses on alati üks pool nõrgem. 1983. aastal küll nimetati põhjuseid, miks lahutatakse, kuid peamiselt käsitleti lahutust kui pragmaatilist otsust, millel pole seost emotsioonidega. Siiski nähti teataval määral raskusi, mida lahusus võiks naisele tuua. Peamiselt mõisteti riigi poolset vajadust toetada lahutatud naise majanduslikult, kuna nende toimetulek oli raskendatud.

Kui teie aga vajate oma poja kasvatamiseks samuti tuge nagu lahutatud naised seda sageli vajavad, siis on ka teil õigus saada toetust koolilt või oma töökohalt. Kui teie tõsist vajadust mingil põhjusel ei arvestata, pöörduge rajooni täitevkomitee haridusosakonna poole (A. Kiitam 1983).

Vajadusele aidata, pöörati tähelepanu 1983. aastal toimunud Naiste Kongressil, kus Gustav Naan nentis, et ühiskond peaks toetama lahutatud naise (Kiitam 1983). Ometi ei mainita kordagi, et abistamine võiks olla endise mehe ülesanne, pigem mõistetakse, et naine on üksinda, kuid abi ei tõtta keegi andma.

Kui kaks siiski oma kooselu lahutavad, mis saab siis lastest? Enamasti kasvatab ema neid üksida. Sageli jääb isapoolne abi väikeseks või seda pole hoopiski. Esmajoones on see nõnda alkohooliku või teisiti vastutustundetu isa puhul. Ema ei saa siis isalt laste kasvatamiseks materiaalselt abi, rääkimata moraalsest (A. Kiitam 1983).

Diskursuses ei ole enam tähtis riigipoolse abi leidmine, vaid pigem püütakse pakkuda moraalselt tuge naisele, kes on lahutanud. Kannatuste põhjustajana nähti meest, kes oli jätnud naise üksinda keerulisse majanduslikku olukorda või lapsega üksi. Riik ei mängi enam lahutatud naise toetamisel rolli. Põhjuseks võib olla lastele mõeldud kaupade erisoodustuste kadumine, mistõttu tuli naisel laste ülalpidamisega ise hakkama saada.

Kogu energia pärast lahutust läks selle peale, et töö juures kuidagi püsti seista. Aga poja läks õhtul välisukse juurde, istus seal ja ootas, lõgistas linki ja hüüdis issi, issi, tule koju (H. Raidla 1997).

Kuigi naist kujutatakse kui kannatajat, mainitakse mitmel juhul, justkui tekitaksid naised endale ise neid kannatusi. Naised on need, kes alustavad lahutuse protsessi, kuid põhjusena nähakse siiski mehe tegusid.

Mulle tundub, et lahutusi algatavad rohkem naised – neile muutub elu kiiremini talumatuks. Mehed kipuvad jälle rohkem jooma ja ringi tuuseldama, andes sellega lahutuseks põhjuse (T. Väljaste 1997).

1997. ja 2012. Aastad on erinevad naiste julgete väljaütlemiste osas. 2012. aastal tunnetavad lahutatud naised ise paremini enda rasket olukorda ning diskrimineerimist meeste kõrval. Tajutakse, et meestel on pärast lahutust kergem edasi minna kui naistel.

Kuidas minna edasi, et mitte jääda “vana ja paksuna” põdema? Sest mees on ju tegija, nii tema enda meelest kui ka paraku meie ühiskonna hinnangutes (A. Metsis 2012).

Kannataja diskursusele on iseloomulik kannatuste jätkumine pärast abielu lõppu. Terror eksmehe poolt mõjutab nii materiaalselt kui ka emotsionaalselt poolt. Enamasti on mehe terrori

põhjuseks materiaalsed asjad, nagu korter, tehnika, mööbel. Selles diskursuses laste pärast võitlust ei kajastu. Lapsed on mehe jaoks pigem kui ebamugavus.

Pärast 13 aastat kannatusterohket abielu lõppes emal jaks ja ta andis lahutuse sisse. Minu isekas isa hakkas meid terroriseerima ja tahtis kodunt kuuse alla tõsta. Vedas salaja toa mööblit tühjaks. Kadusid isegi meie, laste voodid (E. Steinberg 2012).

3.3 Kangelanna diskursus: *Oma tütred sama hästi kui hüljati koos minuga. Ent mulle jäi mu väärikus...*

Kangelanna diskursus erineb esimesest kahest, sest naine ei lepi kannataja ega ebaõnnestuja rolliga. Lahutust nähakse pigem kui uut algust ning võimalust. Lahutatud naine on kuvatud julge ja enesekindlana. Olulisel kohal on eneseleidmine. Tajutakse küll raskusi, kuid samas valitseb meeleolu, et kõik on ületatav. Enesesüüdistamisega palju ei tegeleta. Samuti ei halvustata meest, pigem nenditakse fakte, kui kaaslane midagi negatiivset korda saatis. Diskursus on iseloomulik viimasele kahele uuritavale kümnendile. 1983 aastal kangelanna diskursust ei esinenud, kuna sellele ajastule oli omane rääkida lahutusest kui üdini negatiivsest sündmusest, mille juurde isiklikud võidud ei sobi.

Kangelanna diskursuse arengut võis märgata alates 1997. aasta algusest. Kui ebaõnnestunud perenaise diskursuses oodati naiselt, et ta suudaks kõike – käia tööl, sünnitada lapsi, olla hea naine oma mehel, siis 1997. aastal oli lahutatud naine veelgi suuremate ülivõimetega. Ta on julge, edukas ning astub pea püsti tulevikule vastu. Veelgi enam, teda imetlevad ka teised.

Ma imetlen oma lahutatud sõbrannat, kes ootab uue tunde puhkemist täie teadmisega. Ta võtab seda nagu saatuse kingitust, mis pikendab päikese teekonda põhjataeva all (K. Streinmann 1997).

Lahutatud naist nähakse kui eraldi sihtgruppi. 1997. aasta artiklis, kus kõneletakse erinevate Tiina-nimeliste naistega, kes tegutsevad ajakirjanduses, selgub, et lahutatud naised on arvestatav jõud naisteajakirjade teemade valikus.

Milline on Stiili lugeja? Meil on väga hea lugeja, tõeline maiuspala. Haritud ja edukas, pärit linnast. Sissetulekult on osa neist lausa esiviisikus. Lahutus või see, kas mees sind petab, huvitab samavõrd nii rikast kui vaest naist. Ainus vahe, et lahutuse puhul ei jää vaesele midagi, rikkal on aga lisaprobleem – kuidas oma miljonid kätte saada (T. Tammer 1997).

Julgus, mis on kangelanna diskursusele omane, kajastus otsuses olla ise lahutuse algatajaks kui ka julguses tulla toime ees ootava eluga. Kui üldiselt kujutatakse meedias naist emotsionaalsena ning hetke ajendil käituvana, siis kangelanna diskursust iseloomustab naise ratsionaalne käitumine. Ei lähtuta niivõrd emotsioonidest, kui teo vajalikkusest.

Et mees ei suutnud kuidagi pere ülal pidada, otsustas Marika paari aasta möödudes, et parem on siiski üks (M. Hokschi 1997).

Lahutatud naise kujutamisel on olulisel kohal eneseleidmine ja spirituaalne teekond. Lahutusest saadavad emotsioonid pakuvad naisele võimaluse vaadata oma otsused ning valikud üle ning ennast uuesti leida. Alati ei nähta meest süüdlasena, vaid pigem peetakse olulisemaks väljakasvamist suhtest või vajadust muutuda ning läbida see teekond üksi. Selline mentaliteet on omane nii 1997. kui ka 2012. aastale.

Kui tuttavaid küsitleda, tuleb välja, et pooled neist on lahkumineku kadalipu läbi käinud. See on valus, kuid vajalik samm. Kõigepealt selleks, et iseennast tundma õppida. Teiseks selleks, et aru saada: õnnelik kooselu on kunts, milleks kõigile pole annet antud (K. Streimann 1997).

Just siis, nagu tellitult, sain teada koolitusest nimega Life Planning, koolitajaks oli Elmo Puidet. Ühes harjutuses tuli üles kirjutada kõik, mida tahaksid elus veel kogeda. Võis piirideta unistada! See pani tõsiselt mõtlema. See arusaam tõi minu sees rahu ja otsusekindluse. Protsess võttis muidugi aega. Jah, ma vahetasin töökohta ja lahutasin abielu, aga kõik ei tulnud sugugi üleöö (K. Kütt 2012).

Lahutusest otsitakse positiivset tulemit, mille järgi ühe elusündmuse lõpp on uue alguseks. Kinnitatakse, et lahutus on keeruline ja mõjub emotsionaalselt raskelt, kuid naine väljub sellest ikkagi võitjana. Ühe aspektina nähakse naise võimekust säilitada objektiivne meel

peresuhetes, mistõttu säilivad ka laste ja isa vahelised suhted. Mainitakse ka lahutuse põhjuseid, milleks kõige sagedamini on mehe vead, kuid nähakse ka väliseid faktoreid, nagu töö ja majandusraskused.

Olen vältinud isa halvustamist. Tegelikult kujunes tollest naisest mehele nii armuke kui tütar. Oma tütreid sama hästi kui hüljati koos minuga. Ent mulle jäi mu väärikus. Ja armastus, mille suunasin seda enam oma lastele, vanematele ja lähedastele (A. Metsis 2012).

Sina olid pärast kummuli riidenagi najal ja lubasid, et kohtume veel. Aga sul ei tulnud meelde isegi oma lapse sünnipäev, rääkimata jõuludest, mil ta sinult kasvõi kaartigi ootas. Oma esimese kirjaga üle pika aja teatasid Sa oma uue lapse ja pere olemasolust. Mina pidin oma lapsega ise toime tulema. Nagu alguseski. Nüüd olen õppinud võtma seda kõike kui väga väärtuslikku kogemust (Marju 1997).

3.4 Aastate 1983, 1997 ja 2012 võrdlus

1983. aastal ilmus kõige rohkem artikleid, mille keskmes oli lahutatud naine. Sellest aastast oli vaatluse all 13 artiklit. Kuigi artikleid oli palju, ei analüüsitud lahutust süvitsi ning käsitlused olid pigem pealiskaudsed ja ühekülgsed. Antud aastal olid väga olulised perekondlikud väärtused, sest perekonda peeti riikliku tähtsusega institutsiooniks. Kõige sagedasem diskursus sellele aastale on ebaõnnestunud koduperenaise diskursus. Põhjus võis peituda ühiskondlikes hoiakutes, kuna säilinud olid traditsioonilised pererollid – naine kasvas lapsi ja hoolitses kodu eest ning mees käis tööl. Naistelt nõuti meestega võrdset tööpanust, mis muutis kodu- ja pereelu ühildamise keeruliseks. Olenemata keerukusest, oleks pidanud naine sellega toime tulema ning ebaõnnestumise korral ootas naist ühiskonna hukkamõistmine ja hurjutamine. 1983. aastal esines ka kannataja diskursust. Kannatuste põhjuseks oli eelkõige raskused üksi hakkama saamisega, mistõttu otsiti abi, kuidas riigilt toetusi saada.

1997. aastal oli lahusus fookuses Eesti Naise 11. artiklis. Valitud artikleid iseloomustas lahutuse mitmekülgne käsitlus – andestusest kuni laste toetamiseni. Oktoobris oli pühendatud terve number lahutustele, mistõttu oli sellel kuul viis artiklit lahutusest. Erinevused 1983. aastaga olid silmnähtavad, sest muutunud oli nii riigirežiim kui ka inimeste suhtumine.

Teemast räägiti küllaltki vabalt, mis iseloomustab ka üldist ajakirja Eesti Naine sisu sellel aastal. Lahutusse ei suhtunud enam niivõrd riigikeskselt ning tähtsamaks tõusid individuaalsed väärtused. Domineerivaks diskursuseks oli kangelanna diskursus. Kuna 1997. aastale oli eelnenud suur lahutuste laine, mis oli küll seotud seadusandlusega, võis teema positiivne kajastus just seetõttu oluline olla. Naisele sooviti sisendada jõudu lahutusega tegelemiseks, mistõttu esitati lahutatud naisi kui kangelannasid. Kangelannad olid ise oma õnne sepad ja lahutust vaadeldi kui valikut minna oma eluga uues suunas. Esines ka ebaõnnestunud koduperenaise diskursust. Ometi oli see võrreldes 1983. aastaga lastekesksem ning fookuseks olid lahutuse mõjud lastele. Kannataja diskursust esines vaid korra.

Analüüsitavaid artikleid 2012. aastal leidsin 10. Kuigi artikleid oli vähem kui 1983. ja 1997. aastal, olid artiklid sisutihedamad kui 1983. aastal. Võrreldes 1997. aastaga olid muutused väiksed. Keelekasutus ning teemade valik oli võrreldes 1997. aastaga läinud taaskord konservatiivsemaks. Võimalik, et oli toimunud ajakirja ümberpositsioneerimine. Sarnaselt 1997. aastaga oli ka 2012. aasta üks numbritest pühendatud lahutusele. Huvitaval kombel oli selleks juunikuu, mis varasemalt vaadeldud aastanumbritel paistis pigem silma kergete teemadega. Uue faktorina võrreldes 1997. aastaga ilmnisid majanduskriisi mõjud pereelule. Ometi ei kajastunud need mõjud artiklites piisavalt selgelt, et kujuneda eraldiseisvaks diskursuseks. Lahutust käsitleti laiemalt kui varem ning vaatluse alla võeti ka ebamugavad teemad, nagu noorema naise pärast maha jätmine. 2012. aastal domineeris ootuspäraselt samuti kangelanna diskursus. Võrreldes 1997. aastaga erines fookus. Enim olid vaatluse all lahutuse põhjused, eriti petmine ja majanduslik olukord. Samas kõneleti endiselt ka eneseleidmise vajadustest ning lahutuse positiivsetest külgedest. Ebaõnnestunud perenaise diskursus ei muutunud võrreldes 1997. aastaga. Endiselt oli tähtis lahutuse järel laste eest hoolitseda. Kannataja diskursus oli samuti muutumatu – kannatuste allikas oli madalenesehinnang ning eksmehe teod ja tegemata jätmised pärast lahutust.

3.5 Erinevad kõneisikud diskursustes

Artiklite autoritest olulisemad selles uurimistöös on kõneisikud, sest väljendatud on eelkõige nende tundeid ja arvamusi. Kõneisikuid oli küllaltki palju. Kõneisikud võib jagada spetsialistideks nagu psühholoogid, sotsioloogid ja teadurid; lahutanud isikud; lugejad; ajakirjanikud ja kõrvaltvaatajad, kes olid lahutusega kokku puutunud. Kõrvaltvaatajate ja

ajakirjanike peamiseks erinevuseks on kõrvaltvaatajate subjektiivsus. Nad ei hinda olukorda hinnangute vabalt, vaid lähtuvad pigem emotsioonidest. Paremaks ülevaateks esitan kõneisikute esinemistest diskursustes ülevaatliku tabeli (Tabel 1).

Diskursus	Spetsialistid	Lahutanud isikud	Lugejad	Ajakirjanikud	Kõrvaltvaatajad
Ebaõnnestunud perenaise diskursus	6	1	-	2	7
Kannataja diskursus	3	1	-	1	2
Kangelanna diskursus	1	5	1	3	1
Kokku	10	7	1	6	10

Tabel 1. *Kõneisikute esinemine diskursustüübis*

Tabelist 1 võib näha, et ebaõnnestunud perenaise diskursuse põhjal on kõige suuremaks mõjutajaks spetsialistid ja kõrvaltvaatajad. Kuna esimene diskursus oli omane 1983. aastale, millal avaldati mitmeid konverentsiettekandeid, siis tuleneb suur spetsialistide osalus sealt. Lisaks oli lahutatud naine ebaõnnestuja eelkõige riigi silmis, mis võis samuti jaotust mõjutada. Huvitavamaks spetsialistide ja kõrvaltvaatajate suurest osakaalust, võiks lugeda lahutatud isikute enda mõju osakaalu. Lahutatud naine ise ei anna endale hinnangut, nagu ei oleks ta hakkama saanud. Seda teevad pigem teised. Vaid ühel juhul kinnitas lahutatud naine otseselt ise, et on läbi kukkunud, sest ta on lahutatud ning ta ei sooviks seda staatust, representeerides end ise kui läbikukkujat.

Kannataja diskursuses on kõneisikud jagunenud üsna võrdselt. Lugejaid ei esinenud esimeses kahes diskursuses, sest lugejakirjad ilmusid artiklite siseselt, ehk lugejad olid ise lahutanud isikud. Spetsialistide osakaalu võib põhjendada see, et artiklites esinesid mitmed psühholoogid, kes nentisid lahutuse rasket mõju naise elule eriti siis, kui on lapsed. Kuigi

otsest abipalumist diskursuses ei esinenud, on siiski ühes artiklis kõneisik julgenud kujutada end kui kannatajat.

Vastupidiselt kannataja diskursusele, kus naised ise ei taha ennast kannatanuna identifitseerida, julgevad kangelanna diskursuses lahutatud naised väärikalt kõigile oma ellujäämise lugu rääkida. Ajakirjanike suur osakaal tuleneb ühelt poolt intervjuueeritavate julgustamisest kui ka mitmest arvamuseartiklist ning juhtkirjast.

Võib öelda, et kõneisikute esinemine diskursuste lõikes on küllaltki erinev ja jagunemine on üsna ebaühtlane. Kõige rohkem oli esindatud spetsialistide ja kõrval seisvate isikute hääl. Seetõttu võib öelda, et nende mõju lahutatud naise kuvandile nendel aastatel võis olla kõige suurem. Samas ei saa alahinnata lahutatud naiste enda lugusid, mis kindlasti mõjutasid representatsiooni.

4. Arutelu

Vastavalt analüüsile aastate 1983, 1997 ja 2012 ajakirjas Eesti Naine võib väita, et lahutatud naise representatsiooni muutuste peamisteks põhjusteks võib pidada riigikorra muutumist, läänemaailmaga suuremat suhestumist ning ajakirja eeldatavat sihtgrupi muutumist. Leitud kolme diskursuse esinemine on samuti muutunud vastavalt nendele teguritele. Kui 1983. aasta Nõukogude Naist võib iseloomustada täpselt nii nagu kõlab ajakirja nimi, siis 1997. ja 2012. aastal oli tunda ajakirja kursimuutust. Koos kursimuutusega on muutunud ka ajakirja sisu.

1983. aastal käsitleti naist väga stereotüüpselt – oluline oli perekond, lapsed, mees ja kodu korras hoidmine. Domineeris traditsiooniline perekonna käsitus, kus tähtsad olid abielu, lapsed ning üldised pereväärtused. Kuigi pöörati väga palju rõhku ka põhitööle, hinnati põhitööd naise peretöö järgi. Kehtis suhtumine „halb perenaine võrdub halb töötaja“. Kuna stereotüübid on ühiskonna konstrueeritud võib arvata, et tolle aja naise käsitus oligi selline. Veelgi olulisem on, et analüüsi põhjal võis ka naiste enda ideaal selline olla. Põldsaare (2001) väitel esitatakse naisteajakirjades ideaale, milleni üks „õige naine“ peaks küündima. 1983. aastal oli selleks ideaaliks selgelt supernaine – naine, kes teeb kõike. Ühe käsitluse kohaselt eksisteeris Nõukogude Liidus nelja tüüpi naisi: positiivne kaaslane, heatahtlik kaaslane, vastumeelne kaaslane ja parasiitlik kaaslane (Field 1968: 18-20). Niinimetatud supernaine kuulus positiivse kaaslase alla, keda iseloomustasi soov panustada kultuuriellu ning töösse, olles samal ajal ideaalne ema ja naine. Lahutatud naine liigituks aga viimase tüübi – parasiitlik kaaslane, alla. Parasiitlik kaaslane on keegi, kes toetub kas riigile või kõrvalistele isikutele ning tal puudub soov endaga ise hakkama saada. Siinkohal on oluline märkida, et loomulikult ei ole lahutatud naine oma olemuselt selline, kuid seda võib pidada stereotüübiks 1983. aastal.

1997. aastaks oli toimunud mitmeid muutusi, seda nii ajakirjas endas kui ka ühiskonnas. Nimetatud aastat võib pidada analüüsitud aastatest kõige vabameelsemaks. Kindlasti on oma osa ajakirja kursimuutusel. Tunnistusi muutustest annavad nii kaanel olevad naised, teemad kui ka käsitlused. Kui 1983. aastal olid kaanel peamiselt vanemad naisterahvad, kellest oli tehtud portreefoto, siis 1997. aastal võis kaanel näha tuntud näitlejaid ja ühiskonnategelasi, kelle fotod olid üldiselt täispikkuses. Muutunud olid ka teemad ning seeläbi lahutatud naise

kujutamine. Enam ei esinenud artikleid, mis olid täis kantseliiti. Pigem oli näha, et püüti olla võimalikult uuenduslik. Lahutatud naine selle sees oli kui võitja, kuid selle staatuse andmiseni liiguti ettevaatlikult. Fookusesse kerkisid lapsed, kellele pöörati artiklites varasemalt rohkem tähelepanu. Lapsi käsitleti nii lahutusest rääkivates lugudes kui ka lugudes, kus arutati lapse arengu üle pärast lahutust. Artiklite põhjal võib öelda, et lahutuse käigus liikus hoolitseja roll vanematelt üle lapsele, kes pidi uue olukorraga hakkama saama ilma abita.

Kuigi 1997. aastal langes lahutuste arv pisut, oli see peaaegu võrdne abiellumuskordajaga (Eesti Statistikaamet). Toetudes White (1990) teooriale, kus lahutused on seotud demograafiliste, makromajanduslike ja eluteed puudutavate teguritega, saab artiklite analüüsi põhjal öelda, et kangelanna diskursuse esinemine võis olla seotud seadusandlusega. Nagu varem mainitud muudeti 1995. aastal lahutamise protseduur lihtsamaks, mis avaldus koheselt ka statistikas. Võimalik, et seetõttu tunti vajadust pöörata lahutusele suuremat tähelepanu ja seda just positiivses võtmes.

Võrreldes 1997. aastaga on 2012. aastaks toimunud teatav tagasimineku. Nimelt on ajakiri muutunud taas konservatiivsemaks. Seda nii teemakäsitletute kui ka kaanepiltide näol. Toetudes Pilvre (2011) väitele, et ühiskond ise kujundab representatsiooni, on üheks võimalikuks muutuste põhjuseks ühiskonna enda soovide muutumine. Võimalik, et Eesti Naise sihtgrupp muutus nende aastatega vanemaks ning tagasipöördumine traditsioonilise pere juurde oli loogiline valik.

Ajakirja analüüsides jääb mulje, et 1997. aastal oli sihtgrupiks pigem 30+ naine. 2012. aastal on liigutud 40+ naiste sihtgrupini. See võib olla seotud naisteajakirjade lisandumisega ajakirjandusturule. Enamik hetkel tegutsevad naisteajakirjad on pigem nooremale lugejale, mistõttu täidabki Eesti Naine tühimikku pakkudes lugemist keskealistele ja vanematele. Mõneti on lahutuste temaatika veidi taandunud, kuid hinnates lugude sisukust, laskutakse senisest sügavamale.

2012. aastal domineeris endiselt kangelanna diskursus, mis annab märku, et stereotüüp lahutatud naisest kui supernaisest on aastatega kinnitunud. Üllataval kombel ei kajastunud sellel aastal majanduskriisi mõjud sellisel moel nagu oleks võinud arvata. Võimalik, et

majanduskriisi teemat arutati eelnevatel aastatel piisavalt ning selleks ei leitud enam vajadust. Sarnaselt teiste aastatega käsitleti vähe ka perekonna üldist arengut. Keskenduti küll tagajärgedele, kui probleem on käes, kuid probleemiga tegelemiseks nõuandeid ei jagatud. See tendents iseloomustab ka minu poolt analüüsitavaid artikleid sel aastal. Ei olnud artikleid, mis oleksid naisele pakkunud tuge, kuidas abielu kriisist välja tuua. Lugudes, kus teemaks oli lahutus, leidis kõneisikutena spetsialiste, kes olid perekonna nõustajad, kuid puudusid juhiseid kust perekonna nõustajat leida või millal tema juurde pöörduda. Viimane iseloomustus on omane kõigile aastatele.

Teooria osas esitasin küsimuse, kas lahutatud naist seostatakse endiselt privaatsfääri ning perega. Vastavalt analüüsile võib öelda, et muutusi nimetatud nähtuses on toimunud. Kui 1983. aastal oli lahutatud naise kujutamine endiselt tugevalt perega seotud, siis 1997. ja 2012. aastal see nii enam ei olnud. Kuna 1997. ja 2012. aastal esines küllaltki palju kangelanna diskursust, asendus perekesksus individuaalsete arengutega, nagu eneseleidmine. Võib öelda, et lahutatud naise kujutamisel asendub peretemaatika enesearenguga. Loomulikult käsitletakse endiselt lahutatud naisest kirjutades ka lapsi, kuid pererollid on sealjuures muutunud. Laps peab lahutusest kurnatud ema asemel ise enda ja ema eest hoolitsema ning ema peab tihti kandma ka isarolli. Kuigi pere temaatika osakaal lahutustest rääkimisel on vähenenud, ei liiguta teemakäsitluses väljapoole privaatsfääri.

Analüüsi põhjal saab teha kaks olulist järeldust. Esiteks, kuigi kõik aastad on erinevad ning 30 aastaga on palju muutunud, on mitmedki asjaolud samaks jäänud. Analüüsi kõige olulisemaks tulemuseks pean arusaama, et naiste hinnang iseendale on ajas muutunud tunduvalt vähem kui seda on ajakirjade hinnang lahutusele. Kui 1983. aastal mõistetakse lahutust hukka eelkõige ühiskondlikul tasandil, siis 1997. ja 2012. aastal teevad seda naised ise. Sealjuures on muutunud temaatika kajastamine ajakirjades. See toob sisse vastuolu. Ajakiri püüab alates 1997. aastast luua lahutusele positiivset kuvandit, kuid peaaegu iga kord, kui on esitatud lugeja, intervjuueeritava või lahutatu seisukoht, kumab sellest läbi enesesüüdistus ja valu. Selle põhjal võib öelda, et kuigi muutunud on representeerimise viis, siis inimesed ei ole sündmuse sees muutunud. Seega võime seda nähtust vaadata kui diskursuste vahelist võitlust, kus ühel pool on ühiskondlik hoiak ning teisel pool uus, meedia loodud hoiak.

Pilvre (2011) käsitlese järgi toodab ajakirjandus tõepoolest ideaale. Lahutatud naine ja lahusus ei ole siinkohal erand. Lahutatud naisest on loodud malle, mida teised saaksid järgida. Ometi on lood ajakirjas pigem erandid. Ei saa uskuda, et kõik lahutatud naised leidsid tänu lahutusele selle kaudu iseennast või et lahusus on tervendav kogemus. Tuleks analüüsida, mida sellised artiklid tähendavad naistele, kes ise parasjagu seda protsessi läbi elavad. Kindlasti leidub neid, kes leiavad analüüsitud artiklitest abi ja lohutust, kuid usun, et on ka neid, kes peavad loetut naeruväärseks.

Teine oluline järeldus on naise stereotüübi muutumine. 1983. aastal oli ideaalne naine see, kes suutis korraga hoomata kõike, mida elu pakkus. Hiljem liikus see stereotüüp lahutatud naisele. Enam ei toodud eeskujuks naisi, kellel oli talu, lehmad, kümme last ning karjäär. Supernaise staatuse sai naine, kes suutis üksinda kasvatada lapsi, käia tööl ning olla sealjuures õnnelik. Mida kümnend edasi, seda enam kujutati naist kui perepead. Ometi, kui teemaks tulid raha ning majandamine, oli see taaskord meeste pärusmaa. Selle põhjal võib kindlalt öelda, et suuri muutusi on teinud ka naise representatsioon analüüsitud kümnenditel. Ühelt poolt on seesugune tendents naise stereotüübi muutumisest seotud ühiskonna enda muutumisega, ehk teisisõnu liiguti kollektivistlikult maailmavaatelt individuaalsema poole. Ühiskond on täna kindlasti indiviidi keskem, kui oli 30 aastat tagasi, mis on teataval viisil sunnitud olukord.

Nagu varem öeldud, võib analüüsi põhjal järeldada, et naiste sisemine mure staatuse pärast ei ole kadunud, seda lihtsalt peidetakse. Me oleme küll muutunud sallivamaks ja soovime ning proovime aktsepteerida kõiki sellistena nagu nad on, kuid kas me teeme seda ka tegelikult? Tegelikkuses oleme loonud kõigile ja kõigele raamid, kuhu tahame, et inimene mahuks. Me ei saa eeldada, et kõik lahutatud naised koonduvad loodud stereotüübi alla. Võimalik, et ühiskond peaks liikuma lihtsustamisest kaugemale ning seetõttu tuleks lahutuse idealiseerimine lõpetada.

Kokkuvõte

Bakalaureusetöös analüüsisin lahtatad naise representatsiooni muutumist kolme kümnendi vältel ajakirjas Eesti Naine. Kokku analüüsisin 34 artiklit. Vaatluse all olnud aastad 1983, 1997 ja 2012 olid kõik teatavas mõttes sarnased, kuid leidis ka palju erinevusi. Erinevuste põhjusteks võib pidada nii ühiskondlikke muutusi, läänemaailma pealetungi kui ka ajakirja Eesti Naine sihtgrupi muutusi.

Analüüsi tulemusena eristusid kolm diskursust – ebaõnnestunud perenaise, kannataja ja kangelanna diskursus. Diskursuste esinemine erines aastate lõikes küllaltki palju. 1983. aastal oli domineerivaks diskursuseks ebaõnnestunud perenaise diskursus. Peamiseks põhjuseks oli riigi sekkumine pereellu, mistõttu olid analüüsitavad artiklid lahtutuste suhtes tihti noomivad. Kannataja diskursust võis märgata kõikidel kümnenditel, kuigi teravamalt 1997. aastal. Viimasel kahel kümnendil esines kõiki kolme diskursust. Domineeris eelkõige kangelanna diskursus. Oli märgata ühiskonna väärtushinnangute muutust, mistõttu olid kollektiivsetest huvidest olulisemad individuaalsed. Seega hinnati enam isiklikku õnnetunnet ja toetati eneseleidmist.

Kuigi ajakirjanduslikus mõttes tegi lahtatad naise kuvand läbi suure muutuse, andis analüüs alust arvamuseks, et naised ise tundsid ennast endiselt õnnetult ning läbikukkunult. Tulemuste põhjal võib öelda, et on tekkinud vastuolu ajakirjanike ja lahtutanute vahel – ajakirjanikud soovivad kujutada lahtatad naist kui kangelannat, kuid naised ise peavad end ebaõnnestunuks. Nimetatud vastuolu on seotud üldistavate ja reaalsust muutvate stereotüüpidega, mis ei pruugi vastata tegelikkusele. Analüüsi tulemuste põhjal saab väita, et ühiskond survestab inimesi mahtuma raamidesse olenemata temaatikast ja olukorrast. Seetõttu pakutakse isegi negatiivsete elusündmuste, nagu seda on lahtutus, raamistikku, mida tuleks jälgida, et olla aktsepteeritud.

Kasutatud kirjandus

Bernstein, A. (2002). Representation, Identity And The Media. The Media Book. Edited by Newbold, C. & Boyd-Barret, O. & van Den Bulck, H. London: Arnold, 260–283

Burgess, E.W. (1926). The family as a unity of interacting personalities. The Family 7(1):3–9.

Burgess, E.W. (1927). Family Disorganization and the confused ideals of the modern family. Family Disorganization. Chicago, Illinois: The University of Chicago Press, 3–5

Cheal, D. (2007). Family Theory. Blackwell Encyclopedia of Sociology. Blackwell Reference Online. URL (kasutatud jaanuar 2014)
http://www.blackwellreference.com/subscriber/tocnode?id=g9781405124331_chunk_g978140512433112_ss1-22

Eesti Statistikaameti koduleht. Abielud ja lahutused, URL (kasutatud jaanuar 2014)
<http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/Saveshow.asp>

Field, M. G. “Workers (and Mothers): Soviet Women Today.” In D. R. Brown, ed., The Role and Status of Women in the Soviet Union (New York: Teachers College Press, 1968), pp 7–56.

Giddens, A. & M. Duneire & R. A. Appelbaum (2006). Families and intimate relationship. Essentials of Sociology. New York; London: Norton, 283–287

Hall, S. (1997). Representation : cultural representations and signifying practices. London: Sage, 15–26

Helme, E. & H. Aasmäe & J. Tamm & L. Pahtma & I. A. Karros & M. Graf (2007). XX sajandi kroonika. Eesti ja maailm. IV osa, 21.01.1981-31.12.2000. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda, 312

Kutsar, D. (1995). Transformation in Estonia as reflected in families. Tartu: Tartu University Press

Laidmäe, V. I. (2003). Lahutuse temaatika Eesti meedias. Lahutus: probleemid ja lahendused. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool, rahvusvaheliste ja sotsiaaluuringute instituut, 71–89

Macdonald, M. (2003). Discourse and representation. Exploring Media Discourse. London: Hodder Headline, 9–27

McQuail, D. & Windhal S. (1993). Communication Models For The Study Of Mass Communication. USA, New York: Longman Publishing.

Perekonnaseadus (26.04.2006) RT I 1994, 75, 1326 URL (kasutatud mai 2014) <https://www.riigiteataja.ee/akt/1011053>

Pilvre, B. (2011). Naiste meedia representatsioon Eesti ajakirjanduskultuuri ja ühiskonna kontekstis. Doktoritöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut, 25–32

Pilvre, B. (2011). Meedia ja sugu. Marling, Raili (Eds.). Sissejuhatus soouuringutesse. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus: 164–195

Pilvre, B. (2012). Naiste meediarepresentatsioon Eesti ajakirjanduskultuuri ja ühiskonna kontekstis . Vihalemm, Peeter; Ude, Indrek (Eds.). Eesti Akadeemilise Ajakirjanduse Seltsi Aastaraamat 2010/2011. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus: 144–152

Põldsaar, R. (2001). Kriitiline diskursuseanalüüs ja naisekäsitlus eesti meedias. Ariadne Lõng, II, 99–106.

Roopnarine, J.L & U.P. Gielen.(2005) Families in global perspective. Boston: Pearson, 33–34

Tiit, E. (2003) Millist perekonnapoliitikat me vajame? Eesti pere areng XX sajandi lõpus ja XXI sajandi alguses/ D. Kutsar. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus

Titscher, S. & M. Meyer & R. Wodak & E. Vetter (2000). Methods of Text and Discourse Analysis. London: 144–174

Valgma, Ü. & Rootalu, K. (2007). Abielud ja lahutused. Haugas, Liis (Toim.). Rahvastik 2005-2006 Aastakogumik (35–59). Tallinn: Statistikaamet

Van Dijk, T.A. (2005). Ideoloogia: multidisiplinaarne käsitlus. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 150–154

Wallerstein J. S. & S. Blakeslee (1989). Second chances. Men, women & children. A decade after divorce.

White, L. K. (1990). Determinants of Divorce: A Review of Research in the Eighties. Journal of Marriage and the Family, 1990, 52: 904–908

Lisa 1. Analüüsitud artiklid

Pealkiri	Lk	Autor	Kõneisik	Ilumisaeg
1. Nõukogude Liidu Rahvastiku Liitkast	4–5	Silvia Kuulpak	NSV Liidu TA Riigi ja Õiguse Instituudi teadur G. Litvinova	1983, jaanuar
2. Nüüdisperekonna umbsõlmed	6	Aili Kelam	Ajakirjanik	1983, jaanuar
3. Mehed vastavad meile: insener Enn Kallikorm	10–11	-	Insener Enn Kallikorm	1983, veebruar
4. Tütarlastekool. Esimene. Kommenteerib Helga Kurm.	13	Asta Kiitam	Pedagoog Helga Kurm	1983, veebruar
5. Leedu naised pärast oma kongressi	3	Hille Karm	Leedu naisteajakirja peatoimetaja	1983, aprill
6. EKP Keskkomitee esimese sekretäri Karl Vaino kõne	2–3	ETA	Karl Vaino	1983, mai
7. Peretöö ja abieluõnn	25–26	Aita Keenberg	TRÜ perekonnauurija Ene Tiit	1983, mai
8. Mehed vastavad meile. Majandijuht Endel Lieberg: Naise ilu on tublis töös ja korras kodus.	9	Urmi Reinde	Tööandja Endel Lieberg	1983, juuli
9. Ja millest siis kongressil räägiti? Maanaise tööst ja tööpäevast	10	Mare Ots	Kolhooside juhid	1983, juuli

10. Kirjavahetus	13	Murelik ema	Perekonna nõustaja Asta Kiitam	1983, juuli
11. Millest naiste kongressil räägiti? Kahe elust	10–11	Asta Kiitam	Akadeemik Gustav Naan	1983, august
12. Võõrandumata	12–13	Asta Kiitam ja Gustav German	Pärnu õmblusvabriku juhataja Hilda Maskalenko	1983, november
13. Ühe katuse all	23	Helga Kurm	ajakirjanik	1983, detsember
14. Seksuaalsus: nähtaval või tabude küttes	44–45	Ene Paaver	Sotsioloog Evert Ketting	1997, veebruar
15. Tiina teeb ajakirjanduses endale nime	18–22	Tiina Tammer	Stiili peatoimetaja Tiina Kruus	1997, aprill
16. Kõhnuse paranoia	45–47	Helle Raidla	Psühholoogid Anni Vaher ja Sinne Naruskberg	1997, mai
17. Armuke. Poolt või vastu?	28–32	Helle Raidla	Psühholoogid Anni Vaher ja Sinne Naruskberg, lahutatud inimesed	1997, juuli
18. Juhtkiri. Sügisel tasub armuda	7	Katrin Streimann	ajakirjanik	1997, oktoober
19. Kaks lahutust ühest mehest	12–13	Maria-Helena Hoksch	Järvamaa perekonnaseisumeti juhataja Marika Martin, kes on ka lahutatud	1997, oktoober

20. Kiri oma esimesele mehele	14	Marju	Lahutatud naine	1997, oktoober
21. Sõltumatuse hind on üksindus	20	Katrin Streimann	Kroonika tegevtoimetaja Einar Ellermaa, kes on lahutatud	1997, oktoober
22. Lahutus pole haigus, mis tapab	25–29	Tiina Väljaste	Riigikohtu kohtunik Triinu Vernik, psühholoog Anni Vaher, psühholoog Milvi Sütt	1997, oktoober
23. Kui kõik suud seisavad lukus	42–43	Lea Arme	Lugeja Kadri, kelle vanemad kaklevad	1997, november
24. Sakiline tee andestuseni	29–33	Sirje Maasikmäe	Psühholoog Galina Mikkin	1997, detsember
25. Noorema pärast maha jäetud	32–34	Anne Metsis	Maha jäetud naised Kadri, Annika ja Krista	2012, jaanuar
26. Kleer Maibum: sobiv hetk on hingata välja	26–28	Krista Dudarenko-Link	Kleer Maibum	2012, märts
27. Armageddon Eestimaa peredes	54	Kati Saara Vatmann	Kati Saara Vatmann	2012, mai
28. Lugejate lood – naiste ja meeste muutunud rollid	25	-	Lugeja Kristiina	2012, juuni
29. Isast geenide tasandil	33	Edith Steinberg	Edith Steinberg	2012, juuli
30. Lahutuse haavad	50–52	Elina Allas	Rain, August ja Toivo, kes kõik on lahutatud	2012, juuli

31. Lugejate lood “Kuhu kadus armastus?”	53	-	Lahutatud naine Marta	2012, juuli
32. Mees, naine ja raha	38–40	Elina Allas	Lahutatud naine Külli	2012, august
33. Tee iseendani	52–54	Kadi Kütt	Lahutatud naine Signe Israel	2012, september
34. Vägivalla juured	50–52	Kylliki Neuman	Lahutatud naised Jane ja Maire	2012, oktoober